

VAŠKI UČITELJ ANTON PEGAN IN VZDRŽNI RAZVOJ PODEŽELJA V ZGORNJI VIPAVSKI DOLINI V DRUGI POLOVICI 19. STOLETJA

JASNA FAKIN BAJEC

Dr. etnoloških znanosti in prof. zgodovine
Sekcija za interdisciplinarno raziskovanje ZRC SAZU
jasna.fakin@zrc-sazu.si

Vsako leto se soočamo z novimi odloki o zapiranju podružničnih osnovnih šol na podeželju zaradi premajhnega števila učencev. Čeprav so podružnične šole dejansko dražje kot mestne, se njihove vrednosti ne bi smelo ocenjevati le glede na kriterij finančne vzdržnosti, temveč tudi glede na pomen, ki ga ima šola pri razvoju kraja in podeželja. Kljub temu da se danes vzdržnemu razvoju podeželja namenja velik pomen – saj naj bi prav tu dosegali nekatere prednostne cilje današnje družbe, kot so: varovanje okolja, biotska raznovrstnost, ohranjanje kulturne krajine, pridelovanje lokalne hrane, samooskrba in s tem nova delovna mesta –, se premalo zavedamo, da v preteklosti k razvoju kmetijstva in dodatnih gospodarskih dejavnosti na kmetijah niso pripomogle le zadruge, kmečke hranilnice in ponekod vsestransko izobraženi duhovniki (prim. Matija Vertovec),¹ temveč tudi učitelji. S svojim znanjem, razgledanostjo in didaktičnim pristopom so prispevali k temu, da so se krajani kulturno, socialno in gospodarsko razvijali. Današnje zaprtje podružničnih šol na podeželju tako ne prikraj-

ša manjših vasi le za otroški utrip in radoživost, temveč tudi za kakovostni napredek.

Namen članka je predstaviti izobraževalne dejavnosti vaškega učitelja Antona Pegana (1850–1916), ki je v šolskih letih od 1879/80 do 1893/94 deloval na Planini pri Ajdovščini.² Članek razgrinja vlogo Peganovega dela pri razvoju izobraževanja, kmetijstva, kulturnih dejavnosti, vaškega sodelovanja in skrbi za zdravje. Vse to so tudi načela vzdržnega razvoja, ki se ne osredinja več le na uravnoteženo varovanje okolja, gospodarski razvoj in graditev sočutne in povezane družbe, temveč tudi na ohranjanje in razvijanje kulturne različnosti, lokalnih vrednot in pomenov, regionalnih identitet, doseganje medkulturnega dialoga. Obenem tendence vzdržnega upravljanja predvidevajo upoštevanje in uporabo preteklih kulturnih elementov in tradicij, predvsem tistih, ki so nastajale v sožitju z značilnostmi naravnega območja (npr. gradnja bivalnih enot, gojenje poljskih pridelkov, kulinarika, umetnostni izdelki itd.) in lahko v sedanosti predstavljajo dobre primere razbremenitve tehnološko obremenjenega okolja in revitalizacijo onesnažene kulturne krajine. Kot bomo spoznali iz predstavljenega izobraževalnega dela podeželskega učite-

1 Matija Vertovec (1784–1851) je bil duhovnik, narodni buditelj, pisatelj in pospeševalec gospodarskega razvoja, zlasti vinogradništva na Vipavskem. V letih od 1809 do 1812 je služboval tudi na Planini pri Ajdovščini, kjer je postavil temelje planinski šoli, saj je v večernih urah zbral odrasle in otroke ter jih učil brati in pisati. Posegel je tudi na področje umnega kmetijstva in uspešnega vinarstva in tako svojim rojakom postal najboljši posrednik in učitelj gospodarskega napredka. Skrbel je tudi za telesno zdravje in še preden je francoska oblast ukazala splošno cepljenje, je pregovoril planinske starše, da so dali cepiti svoje otroke proti kozam. S farani je stkal pristne odnose medsebojnega spoštovanja in ljubezni (Kralj 1994: 130, 131).

2 Učitelj Anton Pegan je poučeval še na Suhorju v Brkinih (1893–1905) in Matenji vasi na Pivki (1905–1909). Poznan je tudi kot vestni zbiratelj ljudskega izročila, saj je zbral kar 12 zvezkov pesmi, pravljic, pripovedk in drugega ljudskega blaga, danes objavljenega v knjigi *Indija komandija* (2007) urednika Franca Černigoja. V knjigi je posebno poglavje namenjeno tudi njegovemu življenju, kjer je Božidar Premrl izpostavil njegovo skrb za ureditev in opremo učnih prostorov in njegovo pot do pridobitve naziva samostojnega učitelja (Premrl 2007: 10–19).

lja, so po načelih vzdržnega razvoja živeli že v 19. stoletju. Naši predniki so bili primorani živeti v sožitju z naravnimi danostmi, ker je bilo njihovo preživetje odvisno od narave. Zato so svoj način življenja in izkoriščanja naravnih virov prilagodili varovanju okolja. Hkrati s sokrajani so vzpostavljali dobre odnose, saj so za večja dela na kmetiji potrebovali pomoč sosedov, prijateljev in drugih (npr. dninarjev). Vaški izobraženci in drugi narodni buditelji so veliko storili tudi za krepitev človeških razvojnih potencialov in opolnomočenje ljudi, ki so s svojim znanjem, izkušnjami in idejami razvijali kulturo, bivalni prostor in gospodarstvo. V preteklosti, ko so bile tehnološke spremembe veliko počasnejše kot danes in svet ni bil virtualno povezan, so se v sožitju z naravo oblikovale tudi kulturne posebnosti, ki so bile vedno prilagojene znanju, moči in pogumu ljudi. Ker so posebnosti družbe, izkušnje in izročila ljudi nepogrešljivi dejavniki vsakega razvoja, je treba za doseganje inovativnega gospodarstva, kreativnega okolja, ekoizdelkov in storitev uporabiti, nadgraditi ali spremeniti tudi pretekle kulturne elemente, znanja in pristope. V članku bomo tako spoznali, na kakšen način je vaški učitelj ozaveščal ljudi o razvojnih priložnostih podeželja in dvigovanju življenjske ravni ter s tem sooblikoval vipavsko kulturo, na kateri je treba nadaljevati sodoben razvoj. Njegovo delo bo prikazano z zapisi iz *Kronike enorazredne ljudske šole v Planini pri Vipavi*, ki jo je začel vestno in natančno pisati prav Anton Pegan in jo hranijo v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici (v nadaljevanju PANG).

Pomen izobraževanja in ozaveščanja otrok in starejših

Temelj vsake družbe so izobraženi, razgledani in za različno delo kvalificirani ljudje, ki so dovolj sposobni, aktivni in pripravljeni svoje znanje nadgrajevati, se izobraževati in osebno rasti. Včasih se je pri razvoju družbe velik poudarek namenjalo le izobraževanju otrok in mladostnikov, danes pa politika namenja posebno pozornost vseživljenjskemu učenju, s katerim naj bi države nenehno dvigovale izobrazbeno strukturo prebivalstva, povečevale socialno vključenost, promovirale svojo ideologijo, višale konkurenčnost in zaposljivost. V okviru vzdržnega razvoja

naj bi se s programi vseživljenjskega izobraževanja prispevalo k razvoju družbe z vrhunskim znanjem, trajnostnim gospodarskim razvojem, več in bolj kakovostnimi delovnimi mesti, večjo socialno povezanostjo in zagotavljanjem varstva okolja za prihodnje generacije (internetni vir 1).

Programi vseživljenjskega učenja imajo na podeželju manjši učinek kot v urbanih okoljih, saj je mnogo starejših vaščanov še vedno mnenja, da so dovolj izobraženi in dodatnih usposabljanj ne potrebujejo. Zato se redko udeležujejo tudi neformalnih oblik izobraževanja, ki se kažejo v obliki različnih predavanj, predstavitev knjig, obisku amaterskih gledaliških predstav itd. V mnogih krajih se problem učinkovitega ozaveščanja širšega sloja prebivalstva rešuje z dejavnostmi različnih društev (npr. društvo vinogradnikov, društvo gospodinj, turistična društva, etnološka in dediščinska društva), ki z različnimi vsebinami (npr. izdaja knjig o lokalni zgodovini, razstave, sejmi, obujanje lokalnih šeg in navad itd.) in sodelovanjem s stroko poskušajo ljudi ne le zabavati, temveč tudi izobraževati.

Pomen izobraževanja in ozaveščanja ljudi za učinkovit razvoj in napredek družbe je poudarjala že Marija Terezija, ki je leta 1774 s *Splošno šolsko naredbo* določila splošno in obvezno šolstvo, vendar hkrati dopuščala, da je bilo zaradi kmečkih opravil otrokom dovoljeno izostajati od pouka v času največjih del na poljih (spomladi in jeseni). Tudi šolski zakon iz leta 1867 je uvedel šolsko obveznost, vendar posebne prisile ni bilo, obstajala je le deklarativna obveznost obiskovanja pouka. Raziskava dveh šolskih kronik s Planine pri Ajdovščini³ je pokazala, da so se učitelji nad obiskom pouka otrok pritoževali še nekaj let po drugi svetovni vojni, v 50. letih 20. stoletja pa je obiskovanje pouka postalo del otroškega vsakdana.

3 Šola na Planini pri Ajdovščini je delovala od leta 1857 do 1972. Pod avstroogrsko monarhijo je delovala kot enorazredna šola, po drugi svetovni vojni pa kot podružnična šola osnovne šole v Ajdovščini. Za obdobje italijanske države žal nimamo podatkov. Učitelji so svoje delovanje popisali v dveh šolskih kronikah, in sicer iz obdobja 1879–1899 in 1945–1966. Izsledki raziskave o zgodovini šolstva na Planini pri Ajdovščini so predstavljeni v knjigi *Dobra stara šola: utrinki iz šolskega življenja na Planini pri Ajdovščini skozi čas* (Fakin Bajec 2013).

Zahodni del šolske stavbe v obdobju med prvo in drugo sv. vojno. Hrani: Društvo gospodinj in dramska skupina Planina pri Ajdovščini.

V časa službovanja Antona Pegana so otroci velikokrat izostajali od pouka, saj je Pegan že na prvih straneh kronike, ki jo je začel pisati v oktobru 1880, zabeležil, da je bilo »šolsko obiskovanje /.../ sprvoma vrlo slabo. Kriva je bila temu nemarnost prejšnjih gospodov učiteljev, osobito [posebno – op. avt.] zadnjega, kateremu je bila šolska disciplina menda zadnja briga. Vsaj dogodilo se je, da je prvi dan le četverica otrok v veliko začudenje učiteljevo v šolo došla, kar se /.../ nikdar pričakovati ne more in ne sme« (Kronika 1879–1899; leto 1879/80, PANG, t.e. 3, a.e. 23). Takrat so na podeželju prevladovale drugačne navade in je bilo pred obiskovanjem šole pomembnejše delo na kmetiji. Tega se je zavedal tudi Anton Pegan, zato je staršem stal ob strani, ko so se uprli odloku o uvedbi celodnevnega pouka, ki ga je 24. avgusta 1880 odredil postojnski okrajni šolski svet. V kroniko tako zapiše: »Usled sklepa slavnega c. kr. okrajnega šolskega sveta postojnskega dne 24. avgusta 1880 zavkazano je bilo šolskemu vodstvu, da se vpelje na planinski šoli s pričetkom šolskega leta mesto [namesto – op. avt.] poldnevnega celodnevni pouk. /.../ Proti temu protestirala je cela vas in tudi krajni šolski svet je izdelal v seji dne 10. oktobra 1880 nujno prošnjo z jako tehničnimi vzroki. Navedle so se osobito [posebno – op. avt.] celodnevni pouku jako neugodnimi klimatič-

ne in topografske razmere planinske, ko bi lahko povzročile marsikatero bolezen mej otroci, opozorilo se je dotlej na jako neugodno finančno stanje prebivalstva, katero se bode celodnevnim poukom povečalo, kajti starši bodo primorani celo za pašo tujih otrok uprejemati; a vse to ni obveljalo, prošnja ni bila uslišana. /.../ Usled tega pričenja šola vsaki dan ob desetej uri zjutraj in traja dopoldan, popoldne pa od 1 ure do treh. Tretji oddelki se poučuje vsako sredo do šterih. Usled seji se je sklenilo, da se upelje ženska ročna dela, ako se ta prošnja usliši« (Kronika 1879–1899; leto 1880/81; PANG, t.e. 3, a.e. 23).

Ker sprva zahteve staršev niso bile uslišane, so se po pisanju Pegana pojavile »hude« otroške bolezni, kot »glavobol, konvulzija krvi proti glavi, prenapolnjenje možganov se s kervjo, boleznimi vratu, boleznimi na nogah, osobito [posebno – op. avt.] pa boleznimi oces in kratkovidnost«. Ker so bile v prejšnjem letu, ko je bil le poldnevni pouk »bolezen mej otroci le bela vrana, otroci so bili čversti in zdravi kot riba« (Kronika 1879–1899; leto 1880/81; PANG, t.e. 3, a.e. 23), so bili krajani zelo vztrajni pri svojih prizadevanjih, in kot zapiše Pegan »krajevne razmere osobito [posebno – op. avt.] na Planini celodnevni pouku nikakor ne vzgajajo, ker je oddaljenost od šole precejšnja, zdravje otrok v nevarnosti, materialna

škoda ljudstva velika itd.« (Kronika 1879–1899; leto 1880/81; PANG, t.e. 3, a.e. 23). Poldnevni pouk so vnovič uvedli šele leta 1883, in sicer so »učenci III. in IV. oddelka šolo obiskovali dopoldan, učenci I. in II. oddelka pa popoldan (Kronika 1879–1899; leto 1883/84; PANG, t.e. 3, a.e. 23).

Pegan se pri svojem izobraževalnem delu ni zavzemal le za vzgojo in poučevanje otrok, temveč je z izpopolnjevanjem šolske knjižnice želel ozaveščati tudi drugo prebivalstvo. Knjižnično gradivo se je pod njegovim vodstvom množično večalo, predvsem z darovi drugih izobraženih Planincev. »Šolska knjižnica, katera vrlo napreduje in koje se tudi odrasčeni čemdalje poprijemljejo, namnožila se je za celih 71 zvezkov. Dokaj lepo število v enem letu in to večinoma po blagodarnosti nekaterih planinskih gospodov. Nakupil se je je »Vertec« in knjige dr. sv. Makora. I...! Ostale knjige nabrale so se iz zapuščine prečastitega J. Štibilja, bivšega profesorja na bogoslovju gorškem« (Kronika 1879–1899; leto 1883/84; PANG, t.e. 3, a.e. 23).

Pomen sočutne skupnosti in sodelovanja

Ključni vir vsakega razvoja so ustvarjalni, razgledani, vztrajni in aktivni ljudje, ki imajo tudi občutek za sodelovanje. Slovenci smo že večkrat ob hudih naravnih ali političnih preizkušnjah dokazali, da nam je uspelo ohraniti oziroma še okrepiti občutek vzajemne pomoči in prostovoljno delo. Lahko se pohvalimo z vzornim sistemom zaščite in reševanja, ki je dediščina razvoja skozi stoletja, začenši z gasilci in postopnim razvojem drugih prvin (Hrček 2014: 10). O pomenu sodelovanja na vipavskem podeželju oziroma Planini je spregovoril tudi Pegan, ko je na mnogih mestih predstavil sodelovanje vaščanov pri različnih kulturnih in državnih prireditvah. Po zapisih v šolski kroniki so vaške prireditve pripravili ob večjih državnih praznikih, kot so bili rojstni dnevi, godi in poroke avstrijskih cesarjev in druge obletnice. V šolskem letu 1882/83 je mladina več dni praznovala »Patriotični praznik združenja Kranjske dežele s preslavno rodovino Habsburško«. Glavni dan praznovanja je bil na nedeljo, ko so obiskovalci najprej odšli k jutranji sveti maši, popoldne pa na proslavo v vaško dvorano. Anton Pegan je sodelovanje vaščanov pri

pripravi prireditve takole predstavil:

»Šolska dvorana je bila v pravi vrt spremenjena, vse je cvetelo krog. Mnogo brojne cvetlice v loncih, muškati cvetleči klinčki, gorečnice, cveteče goreče ljubezni rudeče zvončke (fukse) so ljudje iz vseh vasi skupej znesli, da so se dekorirala žnjimi šolska okna, peč sploh vse, kjer je bilo le košček kaj prostora praznega. Ob stropu veseli so barvani lustri venci, katere so planinska dekleta spletla. Pred šolskimi vrati bila sta dva mlaja postavljena. Istotako v šoli pred odrom, katera so šolski učenci sami vsekali in donesli. Sploh so se ljudje izrazili, da je lepša narejeno kot v cerkvi. Slovesnost se je pričela po litanijah, kmalu po treh« (Kronika 1879–1899; leto 1882/83; PANG, t.e. 3, a.e. 23).

Prireditve pa se niso odvijale le v lepo okrašeni dvorani, temveč tudi na prostem, zlasti na hribu sv. Pavla, kjer so med drugim proslavili poroko avstrijskega cesarjeviča Rudolfa in belgijske princeze Štefanije leta 1881. Praznovanje, ki je nedvomno ostalo v spominih mnogih nekdanjih Planincev, se je odvijalo več dni, vrhunec pa doseglo v nedeljo dopoldan. Med drugim Pegan zapiše: »Drugi dan v nedeljo jutro o polu sedme ure sebrala [zbrala – op. avt.] se je možka mladina zopet v šoli ter šla od tod v cerkev, kjer je bila slovesna sveta maša s zahvalnico. Tudi ta dan so možnarji pokali, veselo je zvonilo in kaj ponosno je stopala praznično oblečena mladež zopet v šolo. Zopet se je pelo, deklamovalo, vodstvo je napravilo kos pridige potem pa hajdi z barvanimi puškami par za parom k svetemu Paulu. Se ve, da ni smela tudi kuharica onega jerbasa z rogljiči in cukrenimi figami doma pozabiti! No in gori je bil lov, takov lov, da se Bogu usmili! Ni čuda toraj, ako so pritekli iz svojih hiš vsi Kobilovci in Kobilovke [prebivalci zaselka vasi – op. avt.] pogledati korajžen planinski regiment »ne boj se ga«. I...! Pridno se je telovadilo, marševalo, komandiralo, pelo, vpilo, skakalo in plesalo, da vse križem bežalo, da je vže sapa zmanjkala in želodec svoje človeške pravice zahteval. I...! Pridno se je jedlo. Vsakega je nekaj doletelo, najmanj masleni rogljiček in ena cukrena figa, pridni tekači pa prislužili so si v potu svojega obraza celo po dva »roga«, tekalo je namreč v stavo vse prek, kar moške hlače nosi. No pa tudi ženstvo ni zaostalo, deklice so se nadkerilovale v petju. Veselo je bilo slišati planinsko »bando« v krilih, ko je nastopila krog svetga Pau-

Šolska kuharica in čistilka Marija Božič v šolskem vrtu okoli leta 1950. Hrani: Društvo gospodinj in dramska skupina Planina pri Ajdovščini.

la v kolobar. Gotovo je bil takove muzike sam sveti Pavel vesel! A tudi tukaj je obveljala stara: »da je vedno enkrat zlatega veselja konec«, kriva temu bila je planinska paša. Točno o polu ednajste ure smo svetega Paula zapustili« (Kronika 1879–1899; leto 1880/81; PANG, t.e. 3, a.e. 23).

Šolski vrt in razvoj kmetijstva

Pri doseganju vzdržnega razvoja ima kmetijstvo, zlasti razvoj ekokmetijstva osrednji pomen, saj se neposredno nanaša na varovanje okolja in naravnih virov. Kmetijstvo je ena izmed osnovnih in prvotnih človekovih dejavnosti, ki je omogočala, da se je človek za stalno naselil na določenem območju ter začel spreminjati naravo in uporabljati naravna bogastva. V 18. stoletju se je v Evropi začela razvijati agronomija, v 19. stoletju pa se je s tehnološko revolucijo in predvsem z mehanizacijo kmetijstva povečala tudi učinkovitost kmetijstva. Hkrati so v Avstro-Ogrski že z agrarno reformo Marije Terezije (čas vladanja 1740–1780) in z ustanovitvijo razvojnih institucij, kot so bile zadruge, usposabljali kmeta za razvoj kmetijskih dejavnosti, tržno proizvodnjo in konkurenčnost na širšem avstrijskem trgu (Lemut, Kosovel 1994: 12). Preko zadrug je država tudi delila denarno pomoč.

O pomenu razvoja kmetijstva za blagi-

njo Planincev je pisal tudi Pegan. Velik trud je namenil povečanju prostora za šolski vrt, kjer bi se mladina učila umnega kmetovanja in pomena gibanja na prostem. Med drugim je svojo jezo nad vaščani, ki niso vložili dovolj truda za nov šolski prostor, izrazil takole: *»Kako naj bi tudi učitelj učence podučeval o raznih panogah kmetijstva, ko je jedva [komaj – op. ur.] prostora, da zraste par zelnatih glav. Kje naj bi se napravil trtnica, kje drevesnica, kam naj trte presaja? Usaditi bi moral po jedan kostanj, jedno hruško, jedan oreh, jedno jablano, jedno figo, jedno češpljo, jedno marelico i.t.d. pa bi še javalne [komaj – op. ur.] izbajal, ker bi mu pred prostora, katerega je preko 100 m² zmanjkalo nego bi razna plemena ovačja [plemensko sadje – op. ur.] zasadil. In pa bodo li drevesca v tem senčnim in osojnim kraju rastla? Kje ima potem učitelj prostora za razno vrtnino in poljsko zelenjavo? – A ravno v tej panogi kmetijstva bi se jako uspešno na učečo se mladino delovalo. Kako lahko bi postavim Planina špargeljne, zgodnji grah, krompir i.t.d. pridelovala ter v bližnji Trst, kamor Planinci itak vedno hodijo – drago prodajala. Koliko bi se živinoreja povzdignila, ako bi postavim učitelj orjaško kravje zelje /.../ v šolskem vrtu zaplodil, čegar sadike bi potem Planinec razdal. Koliko več mleka bi se v Trst znosilo? Nekoliko kupčijskih rastlin bi se z uspeh nasadilo: melisa postavim na Planini, kaj*

rada raste in se lepo v senčnem kraju posušena drago proda. Izmej sadnega drevja bi tukajšnjemu kraju osobito [posebno – op. avt] kostanj in marelica vzgajala. Kostanj precepljen v leško pleme 'maronijev' na Planini, kaj rad raste zlasti v okolici Kobilov in do Mercev. Res škoda praznega prostora, katerega leži na Planini toliko nepotrebovanega, kateri bi z kostanjem in drugim plementim sadjem zasajen. Planincem še marsikteri goldinarček v žep potisnil. A vsi ti lepi nameni in nakani so in ostanejo dotlej »pia desideria« ubogega planinskega učitelja dokler se Planinci sami ne zganejo in primernejšega prostora za šolski vrt ne pride, kar se bode se ve da pred ali pozneje itak zgoditi moralo, če že ne drugače, vsaj z vladino silo» (Kronika 1879–1899; leto 1881/82; PANG, t.e. 3, a. e. 23).

Prostor za nov šolski vrt so na Planini dobili leta 1884, ko je vaški župnik Jožef Nakus, ki je bil tudi krajni šolski nadzornik, podaril svojo njivo. Obdelovanje šolskega vrta je bilo v veliki meri odvisno od prizadevnosti učiteljev. Izpostaviti velja delo na vrtu po drugi svetovni vojni, ko so otroci s pomočjo učiteljic posadili čebulo in česen, pridelek nato prodali Kmečki zadrugi iz Ajdovščine, zaslužni denar pa porabili za nakup gnojna pri krajanih. S tem so se mladi dejansko učili pridelovanja in trženja hrane, hkrati pa pomena medsebojne pomoči, saj so jim pri delu pomagali tudi sovaščani. Danes se v mnogih šolah vnovič urejajo šolski vrtovi, ki so zlasti namenjeni gojenju ekovrtnin. Njihov namen je otroke poučiti o načinih pridelave hrane, neposredno pa o naravi, varstvu okolja, medsebojnem sodelovanju (internetni vir 2).

Skrb za zdravje

Zdravje naših prednikov ni bilo odvisno od farmacevtskih izdelkov in sodobnih čudežnih zdravil, ki različne bolezni sicer lahko hitro in učinkovito pozdravijo, vendar zaradi umetnih sestavin lahko dolgoročno tudi škodijo. Zdravila so največkrat iskali v bogastvu narave. Čeprav bolezen in spremljajoča bolečina nista prešli takoj, pa so se zavedali, da je potrpljenje »božja mast«. Na bližnjem vrtu so gojili tudi osnovna zelišča za kuho in zdravljenje, kot so majaron, kamilica, žajbelj, lovor, rožmarin, timijan, koromačevo cvetje itd. Stara znanja o učinkovitosti zelišč pri zdra-

vljenju najrazličnejših težav nam ob spodbujanju vzdržnega razvoja lahko veliko pomagajo. Alternativno zdravljenje je ob uradni medicini čedalje bolj cenjeno, pametneje pa je razmišljati o preventivi, da do bolezni sploh ne pride. In tukaj je mati narava najboljša prijateljica.

Tudi učitelji so posebno pozornost namenili zdravju in boleznim učencev in v kroniki vestno zapisovali, katere bolezni so se pojavile in koliko otrok je zbolelo oziroma umrlo. Večji poudarek so namenjali prav preventivi, ki so jo med drugim prepoznali v gibanju na prostem. Pomena telovadbe so se zavedali že v 19. stoletju in čeprav so se po pisanju zgodovinarjev starši nad njo pritoževali, saj so si otroci raztrgali oblačila, so si učitelji zelo prizadevali, da bi telovadba postala del učnega programa. Anton Pegan je tako del svojega dohodka namenil za nakup telovadnega orodja, o pomenu gibanja in prehrane otrok na podeželju takole zapisal: *»Oni ne jedo puranov in rac, še juhe in mesa celo leto ne vidijo, to pa imata mesni sin in mesna hči vsaki dan; sploh uživajo kmečki stanovi le težko prebavljiva jedila: kislo zelje s fižolom, koruzen kruh, polento kar rednega telesnega gibanja zahteva, da se prebavi. Moralo bi se tore v šoli vedno večno telovaditi, kar pa zopet ne ide, ker bi bil takim načinom ves drugi pouk iluzoričen in bi za druge predmete nikacega časa ne preostajalo«* (Kronika 1879–1899; leto 1880/81; PANG, t.e. 3, a.e. 23).

Sklep

V Sloveniji ugotavljamo, da se je iz življenja naših prednikov, ki so živeli z naravo in vzdržno uporabljali naravna bogastva, ohranilo mnogo prvin, ki bi jih danes lahko nadgradili in razvijali za kakovostnejše življenje. Toda kljub temu se te bogate dediščine premalo zavedamo in je ne postavljamo ob bok drugim kulturnim dosežkom. K prvim še ne napisanim načelom vzdržnega razvoja so veliko prispevali tudi učitelji, ki so poleg duhovnikov predstavljali edine izobražence v vasi. Predstavljeni zapisi vaškega učitelja Antona Pegana kažejo, da namen šole ni bil le izobraževanje in vzgajanje otrok v aktivne državljane, temveč je šola omogočala tudi kulturni in gospodarski napredek. Anton Pegan je tako Planince nagovarjal, naj se intenzivneje začnejo ukvarjati s kmetijstvom, zlasti sadjarstvom

in vinogradništvom. Govoril je tudi o ugodnih pogojih za gojenje marelic in kostanja, kar se danes tudi izvaja. Zato naj utrinke iz poučevanja Antona Pegana zaključimo z željo, da bi se nauki iz stare šole lahko še naprej razvijali in prepletali s sedanjimi znanji in željami. Sami smo namreč ustvarjalci sodobnega razvoja, ki ne sme postati razvoj individualnih interesov, potreb in želja, temveč razvoj, ki bo v skupnostih spodbujal sodelovanje, prijateljstvo, sočutje in pomoč. To so temeljne vrednote, ki jih poudarja tudi vzdržni razvoj in hkrati vrednote, ki so jih stari ljudje že poznali in kot starši in učitelji posredovali mlajšim rodovom.

VIRI IN LITERATURA

- Fakin Bajec, J. 2013: *Dobra stara šola: Utrinki iz šolskega življenja na Planini pri Ajdovščini skozi čas*. Planina: Društvo gospodinj in dramska skupina.
- Hrček, D. 2014: Več ravnotežja – ključ do uspeha. V: *Delo, Sobotna priloga*, 18. oktober 2014, str. 10–11.
- Internetni vir 1: http://sl.wikipedia.org/wiki/Vse%C5%BEivljenjsko_u%C4%8Denje (ogled 3. 11. 2014).
- Internetni vir 2: <http://www.solskiekovrt.si/> (ogled 4. 11. 2014).
- Kralj, F. 1994: Matija Vertovec. V: *Vipavski izbor: zbornik spisov ob sto letnici vinarske zadruge Vipava*, Borut Koloini (ur.), Andrej Malnič (ur.). Vipava: Agroind Vipava 1894, str. 129–138. *Kronika 1879–1899*, Pokrajinski arhiv Nova Gorica, t.e. 3, a.e. 23.
- Lemut, S., Kosovel J. 1994: Razvoj vinarske zadruge Vipava in njenih pravnih naslednikov. V: *Vipavski izbor: zbornik spisov ob sto letnici vinarske zadruge Vipava*, Borut Koloini (ur.), Andrej Malnič (ur.). Vipava: Agroind Vipava 1894, str. 11–41.
- Pegan, A. 2007: *Indija komandija: prozna ljudska besedila z Vipavskega, Goriškega, Krasa in Tolminskega iz 19. stoletja* (ur. Franc Černigoj). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Premrl, B. 2007: Učitelj Anton Pegan iz Vipavskega trga. V: *Indija komandija: prozna ljudska besedila z Vipavskega, Goriškega, Krasa in Tolminskega iz 19. stoletja* Franc Černigoj (ur.). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, str. 10–19.